

EFEKTYWNE

Dziecko jako ofiara przemocy

Autor opracowania:
Kamila Groszkowska

Opracowanie przygotowane w ramach projektu:
Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym, wobec wyzwań XXI w. w walce z przestępczością.

**FUNDACJA
INSTYTUT
PRAWA
USTROJOWEGO**

www.ipu.org.pl
<https://efektywne-prawo.org.pl/>

<https://www.facebook.com/fundacjaipu>

fundacja@ipu.org.pl

Spis treści

Wprowadzenie	2
Rodzaje przemocy wobec dzieci	3
Konsekwencje przemocy	6
Podsumowanie	8
Bibliografia	10
Streszczenie	11

Wprowadzenie

Przemoc domowa wobec dzieci jest jednym z największych zagrożeń dla prawidłowego rozwoju dziecka. Niektórzy badacze uważają nawet, że bycie ofiarą lub świadkiem przemocy domowej jest najgorszą formą przemocy jaka może spotkać dziecko¹. Dotyka ona dzieci w rodzinach o różnym poziomie społecznym i materialnym, wstępuje niezależnie od takich czynników jak poziom wykształcenia rodziców, status ekonomiczny rodziny, religia czy narodowość. Skala przemocy wobec dzieci jest ogromna. Zgodnie z danymi Światowej Organizacji Zdrowia w minionym roku nawet 1 miliard dzieci do 17 roku życia na świecie doświadczył przynajmniej jednej z form przemocy². Dziecko może stać się ofiarą przemocy fizycznej, psychicznej, seksualnej, zaniedbania, może także być świadkiem przemocy używanej przeciwko innym domownikom. Więź z rodzicem jest najważniejszą relacją w życiu dziecka. Zaburzenie tej relacji poprzez doświadczanie przemocy pociąga za sobą poważne konsekwencje dla zdrowia emocjonalnego dziecka, poczucia bezpieczeństwa i umiejętności budowania relacji z innymi. Przemoc ma także negatywny wpływ na zdrowie fizyczne dziecka, rozwój funkcji poznawczych i umiejętności funkcjonowania społecznego.

Prawo dziecka do wychowywania się bez przemocy potwierdzają przepisy prawa międzynarodowego, przede wszystkim Konwencja ONZ o prawach dziecka. Konwencja gwarantuje dzieciom niezbywalne prawo do życia, rozwoju, a także prawo do ochrony przed wszelkimi formami przemocy fizycznej bądź psychicznej, krzywdy lub nadużyć, zaniedbania bądź niedbałego traktowania lub wyzysku.

W niniejszej opinii omówione zostanie zjawisko przemocy domowej wobec dzieci, jej rodzaje oraz przyczyny występowania. W drugiej części przeanalizowane zostaną konsekwencje doświadczania przemocy dla zdrowia fizycznego i psychicznego dziecka oraz jego rozwoju emocjonalnego.

¹ Al Majali S., *The impact of family violence on the social and psychological development of the child*, Utopia y Praxis Latinoamericana, vol. 24 (5), 2019, s. 199 – 207.

² World Health Organisation, Violence against children, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (dostęp: 2.12.2021).

1. Rodzaje przemocy wobec dzieci

Przemoc domowa wobec dzieci nie jest związana ze statusem materialnym lub społecznym rodziny i występuje w każdym środowisku, niezależnie od religii, koloru skóry, narodowości³. W prawie polskim przemoc w rodzinie została zdefiniowana w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie⁴ jako jednorazowe albo powtarzające się umyślne działanie lub zaniechanie naruszające prawa lub dobra osobiste członków rodziny, w szczególności narażające te osoby na niebezpieczeństwo utraty życia, zdrowia, naruszające ich godność, nietykalność cielesną, wolność, w tym seksualną, powodujące szkody na ich zdrowiu fizycznym lub psychicznym, a także wywołujące cierpienia i krzywdy moralne u osób dotkniętych przemocą. Przemoc w rodzinie dotyka dzieci na dwa sposoby: czynny i bierny. Dzieci mogą być narażone na przemoc czynną ze strony jednego lub obojga rodziców lub opiekunów. Przemoc czynna przybiera formę przemocy fizycznej, wykorzystywania seksualnego lub krzywdzenia emocjonalnego⁵. Zachowaniem przemocowym jest również zaniedbanie, rozumiane jako brak troski o fizyczne, emocjonalne lub intelektualne potrzeby dziecka. Przemocą bierną jest natomiast narażanie dziecka na bycie świadkiem przemocy stosowanej wobec innego członka rodziny lub zaniechanie reakcji i ochrony dziecka.

Stosowanie przemocy polega na karceniu dziecka za określone zachowania lub na krzywdzeniu dziecka, tj. rozładowywaniu na dziecku agresji przez rodzica. Zarówno karcenie jak i krzywdzenie może mieć formę przemocy fizycznej jak i emocjonalnej. Zgodnie z interpretacją Komitetu Praw Dziecka Organizacji Narodów Zjednoczonych⁶ przemocą fizyczną są kary cielesne oraz inne formy tortur i poniżającego zachowania, w których używa się siły fizycznej w celu zamierzonego zadania bólu lub dyskomfortu⁷. Należą do nich uderzenia, klapsy, wymierzone ręką lub narzędziem (np. paskiem, kijem, butem itd.), jak również kopnięcie, potrząsanie lub rzucanie dzieckiem, drapanie, szczypanie, uderzanie, ciągnięcie za włosy lub targanie za uszy, chłostanie, zmuszanie dzieci do pozostania w niekomfortowej pozycji, podpalanie, oparzenia lub zmuszanie do jedzenia⁸. Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar

³ Helios J., Jedlecka W., Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane, Wrocław 2017., s. 77

⁴ Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2021 r. poz. 1249.

⁵ J. Graczyk-Ogdem, Krzywdzenie dzieci. Interwencja. Diagnoza. Terapia, Wydawnictwo Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 2009, s. 4.

⁶ Komitet Praw Dziecka ONZ (Committee on the Rights of the Child) jest organem monitorującym wypełnianie przez państwa postanowień Konwencji o Prawach Dziecka.

⁷ Jaros P. (red), *Prawa Dziecka, Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2015, s. 644.

⁸ Ibidem.

Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia definiuje przemoc fizyczna jako każde intencjonalne działanie wobec dziecka powodujące urazy na ciele⁹. Skutkiem stosowania przemocy fizycznej wobec dziecka mogą być siniaki, złamania, stłuczenia, oparzenia, zmiany skórne lub urazy narządów wewnętrznych¹⁰. Szczególnym rodzajem przemocy fizycznej wobec dziecka jest celowe wywoływanie objawów somatycznych przez rodzica lub opiekuna dotkniętego przeniesionym zespołem Münchhausena. Jest to zaburzenie psychiczne polegające na maltretowaniu dziecka poprzez wywoływanie u niego objawów chorobowych, np. podawanie szkodliwych substancji, podduszanie, głodzenie, a w łagodniejszych przypadkach wymyślanie objawów i poddawanie dziecka niepotrzebnym badaniom diagnostycznym¹¹.

Przemoc emocjonalna wobec dzieci jest trudniejsza do zdefiniowania i zidentyfikowania. Składają się na nią maltretowanie, nadużycie psychiczne, nadużycia słowne oraz emocjonalne lub zaniedbanie potrzeb emocjonalnych dziecka. Komitet Praw Dziecka ONZ wskazuje, że taką formą przemocy są: mówienie dziecku, że jest niekochane, niechciane, bezwartościowe; straszenie, odrzucanie, ignorowanie; nieodwzajemnianie reakcji emocjonalnych; wyzywanie, poniżanie, wyśmiewanie, ranienie uczuć dziecka; umieszczanie w izolacji; zmuszanie do przyglądania się aktom przemocy wobec bliskich osób lub zwierząt¹². Formą przemocy emocjonalnej jest również stawianie dziecku wymagań przekraczających jego rzeczywiste możliwości¹³. Znacząco obniża ona możliwości prawidłowego rozwoju dziecka.

Przemoc seksualną można podzielić na związaną z dotykiem, przemoc bez dotyku polegającą na pokazywaniu dziecku materiałów pornograficznych, podglądanie, wykonywanie przy dziecku czynności seksualnych oraz emocjonalną przemoc seksualną¹⁴. Nadużyciem będzie wciąganie dziecka w sferę aktywności seksualnej w jakiegokolwiek formie¹⁵.

Zaniedbanie, niezaspokajanie podstawowych potrzeb dziecka również może przejawiać się na wiele sposobów. Zaniedbanie fizyczne dotyczy braku troski o pożywienie, schronienie,

⁹ Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, *Definicja i formy przemocy*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/ofiary-przemocy/dziecko/rozpoznanie/41-definicja-i-formy-przemocy> (dostęp 4.12.2021).

¹⁰ Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza...* op. cit., s. 80.

¹¹ Brenet D., Przeniesiony zespół Münchhausena, *Psychiatria Polska*, Vol XLIV, numer 2, 2010, s. 248.

¹² Jaros P. (red), *Prawa Dziecka...* op. cit., s. 646.

¹³ Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza...* op. cit., s. 80.

¹⁴ Idibem.

¹⁵ Młyński J., Przemoc w rodzinie – skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych, *Studia Socialia Cracoviensia* Vol 4 (2), 2012., s. 148.

ubranie, edukację oraz podstawową opiekę medyczną. Zaniedbaniem emocjonalnym jest chroniczny brak uwagi poświęcanej dziecku, brak miłości, wsparcia, poczucia bezpieczeństwa. W rodzinie o niskim statusie społecznym i materialnym przeważa stosowanie przemocy fizycznej i zaniedbania, natomiast dzieci z rodzin o wyższym statusie są bardziej narażone na przemoc psychiczną i krzywdzenie emocjonalne¹⁶. Ponadto, badania socjologiczne wskazują, że przemoc jest częściej stosowana przez rodziców biologicznych niż rodziców przybranych lub opiekunów¹⁷.

Przyczyn stosowania przemocy wobec dzieci jest bardzo wiele. Wśród przyczyn najczęściej występujących można wskazać: niespełnianie oczekiwań rodzica przez dziecko; sprawianie problemów przez dziecko, nadpobudliwość ruchowa, płaczliwość; problemy emocjonalne rodziców; uzależnienia i choroby w rodzinie; doświadczenia przemocy domowej przez rodziców; problemy ekonomiczne; rozpad więzi rodzinnych¹⁸. Badania wskazują, że grupą szczególnie narażoną na przemoc są dzieci z niepełnosprawnościami i problemami rozwojowymi¹⁹. Takie dzieci mogą nie rozumieć, że są krzywdzone lub nie mieć możliwości obrony czy zareagowania. Ryzyko jest większe także w przypadku dzieci małych, nie chodzących jeszcze do szkoły lub przedszkola i tym samym nie mających częstego kontaktu z osobami spoza rodziny²⁰.

2. Konsekwencje przemocy

Doświadczenie przemocy domowej powoduje poważne konsekwencje dla zdrowia i rozwoju dziecka. Skutki przemocy dotyczą zdrowia fizycznego, psychicznego, zachowania, przystosowania społecznego, funkcji poznawczych i fizjologicznych²¹.

Stosowanie przemocy fizycznej wobec dzieci może prowadzić do wystąpienia złamań, siniaków, opuchlizn, uszkodzeń narządów wewnętrznych lub nawet kalectwa. Z dostępnych badań wynika, że stosowanie różnych form przemocy wobec dzieci ma również długofalowe

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza...* op. cit., s. 77.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* Vol 16(1), 2017.

²¹ The HealthPath Foundation of Ohio, *Impact of Domestic Violence Exposure: Recommendations to Better Serve Ohio's Children*, Cincinnati 2017.

konsekwencje dla zdrowia. Amerykańskie badania z 2012 r. wykazały, że każda forma przemocy powoduje zmiany w procesach fizjologicznych i neurobiologicznych oraz prowadzi do trwałych zaburzeń w strukturach mózgu²². W innych badaniach, na podstawie analiz skanów mózgów osób, które doświadczyły przemocy fizycznej w dzieciństwie stwierdzono znaczące ubytki komórek istoty szarej budującej korę mózgową, przede wszystkim w obszarze odpowiedzialnym za pamięć i kontrolę poznawczą²³. Przemoc wobec dzieci powoduje upośledzenie układu nerwowego, może uszkodzić także układ endokryny, krwionośny, mięśniowo-szkieletowy, rozrodczy, oddechowy i odpornościowy, czego konsekwencje odczuwalne są przez całe życie²⁴

Doświadczenie przemocy, niezależnie od jej formy, wywiera bardzo silny wpływ na psychikę i emocjonalność dziecka. Najczęściej pojawiającymi się objawami są napięcie, lęk, smutek, poczucie samotności, bezradności i dezorientacji²⁵. Takie dzieci koncentrują się na przetrwaniu, stosując różne strategie w celu zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności dla siebie i członków rodziny, boją się zmian i podejmowania ryzyka²⁶. U dzieci doświadczających przemocy mogą wykształcić się depresja, agorafobia, zaburzenia lękowe, fobie i zaburzenia dysocjacyjne²⁷. Są one także bardziej narażone na zaburzenia osobowości, zachowania autoagresywne, mają trudności z nawiązywaniem więzi.

Szczególne konsekwencje ma stosowanie przemocy emocjonalnej. Dzieci poddawane krytyce, ośmieszane i poniżane zmagają się z brakiem akceptacji siebie, niską samooceną lub brakiem poczucia własnej wartości, poczuciem winy, mają problemy ze stawianiem granic. Warto podkreślić, że doświadczenie i bycie świadkiem przemocy w dzieciństwie ma także wpływ na cierpienie i zaburzenia psychiczne w dorosłym życiu²⁸. Mogą one objawić się w postaci zespołu stresu pourazowego, zaburzeń odżywiania, skłonności do uzależnień czy

²² Turner HA i inni, *Family context, victimization, and child trauma symptoms: variations in safe, stable, and nurturing relationships during early and middle childhood*, American journal of orthopsychiatry Vol 82(2), 2012, s.209.

²³ Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci...* op. cit. s. 209.

²⁴ World Health Organisation, *Violence against children*, <https://www.who.int/news-room/factsheets/detail/violence-against-children> (dostęp: 2.12.2021).

²⁵ Młyński J., *Przemoc w rodzinie...* op. cit.

²⁶ Noble-Carr D. i inni, *Children's experiences and needs in relation to domestic and family violence: Findings from a meta-synthesis*, Child & Family Social Work, Vol 25(1), 2020.

²⁷ Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza...* op. cit., s. 80.

²⁸ Al Majali S., *The impact of family...* op. cit.

zaburzeń afektywnych. Dorośli, którzy doświadczali przemocy emocjonalnej jako dzieci z dużym prawdopodobieństwem będą stosować taką przemoc również wobec własnych dzieci²⁹.

Nieprawidłowości w zachowaniu będące konsekwencją doświadczania przemocy są widoczne szczególnie u dzieci starszych. Dziecko, które jest świadkiem przemocy w domu uczy się również negatywnych wzorców komunikacji i reagowania agresją lub uległością w sytuacjach stresowych³⁰. Najczęściej występującym problemem są zachowania agresywne w szkole, jak również zachowania związane ze stosowaniem przemocy wobec zwierząt i rówieśników³¹. Dzieci doświadczające przemocy mogą przejawiać lękliwość do dorosłych, obojętność na płacz innych lub brak reakcji na ból³². Badania wskazują, że doświadczanie przemocy przez dzieci może wpływać także na rozwój funkcji poznawczych. Takie dzieci mogą także przejawiać trudności z nauką, skupieniem się w czasie lekcji, zapamiętywaniem i obliczeniami matematycznymi³³.

Co więcej, badania wykazały, że bycie ofiarą przemocy w dzieciństwie ma wpływ także na późniejsze zachowania w dorosłym życiu. Dorośli krzywdzeni w dzieciństwie są bardziej narażeni na stosowanie przemocy, wchodzenie w relacje przemocowe, nadużywanie substancji psychoaktywnych oraz podejmowanie ryzykownych zachowań seksualnych³⁴. Tacy dorośli mają również większe trudności z nawiązywaniem i utrzymywaniem relacji oraz częściej angażują się w zachowania przestępcze³⁵.

Podsumowanie

Przemoc domowa wobec dzieci jest jednym z największych zagrożeń dla ich rozwoju i zdrowia. Przemocowe traktowanie ze strony rodzica lub opiekuna jest szczególnie dotkliwe ponieważ dotyczy osoby, która miała zapewnić opiekę, poczucie bezpieczeństwa i warunki do prawidłowego dorastania. Warto podkreślić, że przemocą jest zarówno agresja fizyczna i emocjonalna stosowana z zamiarem skrzywdzenia dziecka, jak również używanie takich metod

²⁹ Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci...* op. cit. s. 209.

³⁰ Ibidem.

³¹ The HealthPath Foundation of Ohio, *Impact of Domestic...* op. cit., s. 10.

³² Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza...* op. cit., s. 95.

³³ The HealthPath Foundation of Ohio, *Impact of Domestic...* op. cit., s. 12.

³⁴ Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci...* op. cit. s. 209.

³⁵ Al Majali S., *The impact of family...* op. cit.

w celach karania lub celach wychowawczych. Równie negatywne konsekwencje dla zdrowia emocjonalnego dziecka ma bycie świadkiem przemocy stosowanej wobec innego członka rodziny, np. matki lub rodzeństwa.

Przemoc, w szczególności fizyczna i seksualna ma bezpośrednie skutki dla zdrowia dziecka. Wszystkie formy przemocy oddziałują także w sposób długofalowy na zdrowie, psychikę i rozwój dziecka i mogą prowadzić do nieodwracalnych zmian. Konsekwencje w obszarze nieprawidłowości w zachowaniu i zdrowia psychicznego są utrzymują się także w życiu dorosłym. Takie osoby mają większe trudności z budowaniem relacji, zarządzaniem emocjami, zmagają się z brakiem poczucia własnej wartości, są bardziej narażone na uzależnienia, ryzykowne zachowania seksualne, depresję, zaburzenia lękowe związane z traumą i zaburzenia osobowości.

Przemoc wobec dzieci jest problemem zdrowia publicznego. Przeciwdziałanie, poprzez kampanie edukacyjne, uchwalenie i egzekwowanie odpowiednich przepisów prawnych oraz szkolenia w tym zakresie organów ścigania powinno być priorytetem polityki rodzinnej i zdrowotnej. Wyeliminowanie wszystkich form przemocy wobec dzieci jest również celem 16.2 Agendy 2030 na rzecz zrównoważonego rozwoju ONZ.

Bibliografia:

1. Al Majali S., *The impact of family violence on the social and psychological development of the child*, Utopía y Praxis Latinoamericana, vol. 24 (5), 2019.
2. Brenet D., Przeniesiony zespół Münchhausena, *Psychiatria Polska*, Vol XLIV, numer 2, 2010.
3. Graczyk-Ogdem J., *Krzywdzenie dzieci. Interwencja. Diagnoza. Terapia*, Wydawnictwo Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 2009.
4. Helios J., Jedlecka W., *Współczesne oblicza przemocy. Zagadnienia wybrane*, Wrocław 2017.
5. Jaros P. (red), *Prawa Dziecka, Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych*, Warszawa 2015.
6. Młyński J., *Przemoc w rodzinie– skala zjawiska, ofiary przemocy i formy pomocy pracowników socjalnych*, *Studia Socialia Cracoviensia* Vol 4 (2), 2012.
7. Noble-Carr D. i inni, *Children's experiences and needs in relation to domestic and family violence: Findings from a meta-synthesis*, *Child & Family Social Work*, Vol 25(1), 2020.
8. The HealthPath Foundation of Ohio, *Impact of Domestic Violence Exposure: Recommendations to Better Serve Ohio's Children*, Cincinnati 2017.
9. Turner HA i inni, *Family context, victimization, and child trauma symptoms: variations in safe, stable, and nurturing relationships during early and middle childhood*, *American journal of orthopsychiatry* Vol 82(2), 2012.
10. Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie, Dz.U. z 2021 r. poz. 1249.
11. Włodarczyk J., *Przemoc wobec dzieci, Dziecko krzywdzone. Teoria, badania, praktyka* Vol 16(1), 2017.

Strony internetowe:

1. Ogólnopolskie Pogotowie dla Ofiar Przemocy w Rodzinie Niebieska Linia, *Definicja i formy przemocy*, <http://www.niebieskalinia.info/index.php/ofiary-przemocy/dziecko/rozpoznanie/41-definicja-i-formy-przemocy> (dostęp 4.12.2021).
2. World Health Organisation, *Violence against children*, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children> (dostęp: 2.12.2021).

Streszczenie:

W niniejszej opinii przeanalizowano zjawisko przemocy domowej wobec dzieci, będącej największym zagrożeniem dla prawidłowego rozwoju dziecka. Może być ona stosowana zarówno w celach ukarania, jako metoda wychowawcza, jak również z zamiarem skrzywdzenia dziecka. Na przemoc domową składają się różne formy przemocy fizycznej, takie jak bicie, szarpanie, kopanie, przemocy seksualnej, emocjonalnej, np. poniżanie, wyśmiewanie, odrzucanie, nadużycia słowne, jak również zaniedbanie, przejawiając się brakiem troski o potrzeby fizyczne i emocjonalne dziecka. Wszystkie formy przemocy mają poważne konsekwencje dla rozwoju, zdrowia i psychiki dziecka, wywierają także skutki w jego dorosłym życiu.